

Ulusal Kurtuluş, Ayaklanma ve Sınırların Ötesi: 1970'lerden 1990'lara Kürt Hareketi'nin Değişim Dinamikleri

Ahmet Hamdi Akkaya*

Kürt meselesinin ve onunla bağlantılı olarak da Kürt hareketinin yakın tarihi tartışılırken gerek akademik gerekse popüler yazında sık sık başvurulan dönemselleştirmeler genelde 1950'lerin sonu ile başlatılıp art arda gelen her on yıla farklı anlamlar yüklenerek devam ettirilir. Örneğin, 1959-1971 arası olarak ifade edilen 1960'lar "Kürt milliyetçiliğinden sosyal bir muhalefet olarak Kürd hareketine geçiş" dönemi, 1971-1984 arası olarak ifade edilen 1970'ler ise "Kürt hareketinin fragmantasyon" dönemi olarak nitelenmektedir (Bozarlan, 2008). Başka bir sınıflandırma ise 1960-80 arasını tek bir dönem olarak ele alırken kopuş momentini olarak nitelendirdiği 1989 sonrası için yeni bir dönem başladığına dikkat çekmektedir (Yeğen, 2006). "Modern siyasetin genel imgelemi ve uluslararası siyasetin başat koordinasyonlarında 89'la beraber yaşanan muazzam dönüşüm" olarak vurgulanan bu kopuş momentine dayanan bu dönemleştirmede, "belirgin bir siyasi iradenin Kürt meselesinin 89 sonrası girdiği halin gerçekleştirilmesine katkısı sanıldığı kadar önemli olmamıştır" denerek Kürt öznelğine neredeyse hiç yer verilmemektedir (Yeğen, 2006: 35).

Popüler yazında ise Kürt meselesi/hareketinin yakın tarihi, ağırlıklı olarak 1984'ten beri süregelen silahlı mücadele-çatışma sürecinin belirleyiciliği ile tartışılır, hatta çoğunlukla da 1980 darbesinin Diyarbakır Cezaevi örneğinde somutlaşan baskıcı-inkârcı politikaları ve buna karşı direniş ile sınırlandırılır hale geldi. Bu okuma, Kürt hareketinin tarihi açısından 1960'lardaki sosyal ve siyasal hareketlenmenin ürünü olarak 1970'lerde yaşanan örgütsel gelişim sürecini göz ardı etmekte veya en azından değişik grup/örgüt/parti olarak örgütlenen ve mücadele eden Kürt hareketinin bu dönemde özne/aktör olarak oynadığı rolü görünmez kılmaktadır.

* Gent Üniversitesi. Çatışma ve Kalkınma Çalışmaları doktora.

Bu makalede, Kürt hareketini diskur ve eyleminin muhtevası ile niteliğini, örgütlenme ve mücadele tarzını nasıl tanımladığı bakımlarından, yani kolektif eyleminin ana çerçevesi (*master frame*) üzerinden dönemleştirilmeyi esas alacağım. Bu temelde de Kürt hareketinin yakın tarihini 1970'lerin ilk yarısından 1990'ların sonuna kadar bir dönem ve sonrasını da hâlâ süren ayrı bir dönem olarak ele alacağım. Bu çerçevede Kürt meselesinin tanımlanma sürecinin de izini sürmeye çalışacağım. Kısacası, Kürt hareketinin tarihinde programatik açıdan bir dönüm noktası saptamak gerekirse, bunun ne 1980 askeri darbesi ne de 1984'te başlayan silahlı mücadele süreci olduğunu, böylesi bir dönüm noktasının ancak 1990'ların sonundan itibaren ortaya çıktığını, bu açıdan da 1970'ler ve 80'lerin Kürt hareketinin programatik yaklaşımı ve bu temeldeki mücadelesi açısından birbirinin devamı, 90'ların ise yeni arayışların belirlediği süreçler olarak anlaşılmalı gerektiğini ileri süreceğim.

Bu makale dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, 1970'lerin, Kürt hareketinin kolektif eyleminin ana çerçevesi olan Ulusal Kurtuluş Mücadelesi perspektifi açısından ne anlama geldiğini tartışacağım. Bu perspektifin temel mücadele aracı olan silahlı mücadele çizgisinin hazırlık dönemini ikinci bölümde ele alacağım. 1982'den sonra gelişen gerilla savaşı ise üçüncü bölümün konusu olacaktır. Dördüncü ana bölüm ise özellikle 1990'ların ortasından itibaren silahlı mücadelenin tekrara düşerek tıkanması ile birlikte yeni bir stratejik yaklaşımın köşe taşları olacak farklı mücadele araç ve alanlarının gelişiminin tartışılmasına ayrılacaktır.

Kürt Hareketinin Doğuş Süreci Olarak 1970'ler

1970'ler her şeyden önce, Kürt hareketinin “milli mesele olarak Kürt sorunu ve sömürge olarak Kürdistan” tezleri temelinde örgütsel yapıya kavuştuğu ve bu çerçevede kitlesel mobilizasyon süreci içinde belli bir siyasal-sosyal pratik geliştirdiği dönem olarak ele alınmalıdır. Bu anlamıyla 1970 sonrasındaki 12 yıl, Kürt kolektif eyleminin ana çerçevesinin (*master frame*) ortaya çıktığı dönem olarak kritik öneme sahiptir. Bu ana çerçevenin iki temel dayanağı ise, “Kürdistan sömürgeci” tezi ile buna bağlı olarak geliştirilen “ulusal kurtuluş mücadelesi” örgütlenme fikri ve çabasıdır.¹ Bu açıdan da 1970'ler, “Kürdistan sömürgeci” tezi temelinde “Türk solundan ayrı örgütlenme” kararı ile ortaya çıkan çok parçalı bir Kürt hareketinin örgütlenme ve kolektif eylem geliştirme sürecidir (Akkaya, 2013). Sonuçta, Kürt ulusal kurtuluş söyleminin oluşum süreci (Güneş, 2012) veya 1984 sonrası gerilla savaşı ile devam eden Kürt hareketindeki radikalleşmenin asıl gerçekleştiği dönem (Ercan, 2010) olarak da nitelenebilecek

1 ‘Sömürgecilik Tezi’ nin Kürt hareketi açısından oluşum ve evrim süreci için bkz. (Ercan, 2013).

1970'lerde ortaya atılan bu ana çerçeve, 1990'ların sonuna kadar Kürt kolektif eyleminin de niteliğini ve anlamını belirledi.

Bu sürekliliğin yanı sıra genel örgütsel panorama açısından ise 1970'ler ile daha sonraki süreçler arasında ciddi bir farklılık gözlemlenmektedir. 1970'lerin ortasında çoklu bir örgütsel yapı olarak ortaya çıkan Kürt sol hareketi daha sonraki on yıllarda giderek tek aktörün hegemonyasındaki bir yapı niteliğine bürünmüştür.² PKK'nin 1980'lerin ortasında gerilla savaşını başlatması ile gelişen bu hâkimiyeti 1990'larda politik ve toplumsal düzlemde bir güç ifade eden neredeyse tek aktör halini alması ile sonuçlandı. Bu açıdan Kürt hareketinin gerek örgütsel gerekse de ideolojik-politik ve programatik değişimini PKK'nin gelişim çizgisi üzerinden izlemek mümkün olacaktır. Bunu yaparken de, öncelikli olarak PKK'nin nasıl resmedildiğine dair bazı hususları vurgulamak şart. Her şeyden önce, PKK'yi kategoriler temelinde tanımlamanın fazla yol açıcı olmayacağını belirtmeliyim. Bu hususta “etnik hareket” veya “önce sosyalistken sonradan milliyetçi olan hareket” şeklindeki argümanlar, hem PKK'nin kendini ideolojik ve politik olarak tanımlamasıyla hem de yürüttüğü pratik mücadelenin kapsamıyla tam örtüşmemektedir. Bu açıdan önsel olarak tanımlanmış kategoriler üzerinden tartışmaktansa yürüttüğü mücadelenin temel karakterleri ile öne çıkan süreçler itibari ile ele almak hem analitik hem de içerik açısından çok daha işlevsel olacaktır.

Bu temelde PKK'yi; birincisi, ulusal kurtuluş hareketi olarak, ikincisi ayaklanma (*insurgency*) hareketi olarak ve son olarak da transnasyonal bir toplumsal hareket olarak iç içe geçmiş üç süreç veya katman üzerinden tartışmayı öneriyorum. Bu süreçler, PKK'nin gelişim çizgisinin değişik evrelerine damgalarını vurmaları itibari ile de dönemsel olarak ifade edilebilir. Şöyle ki, 1970'lerin ilk yarısındaki oluşum sürecinden 1984'de gerilla savaşına başlamasına kadarki döneme damgasını vuran ulusal kurtuluş hareketi olma özelliği iken, sonraki 10 yıl bir ayaklanma hareketi olmanın belirleyiciliği altında yaşanmıştır. 1990'lardan itibaren ise toplumsal hareket olma niteliği daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Ancak bu süreçler farklı dönemleri ifade etseler de, bugün PKK'yi analiz etmek için kullanılırken birbirlerini karşılıklı olarak dışlayan tarzda ele alınmamalıdır. Şöyle ki, özellikle 2000'lerden itibaren transnasyonal bir toplumsal hareket olma yönü çok daha öne çıkan PKK, hâlâ ulusal kurtuluş hareketi ve ayaklanma olma niteliklerine sahiptir. PKK'nin böyle iç içe geçmiş üç katman veya süreç olarak tartışılması, “Kürt meselesinin her zaman başka sosyal sorunlarla

2 1970'lerdeki Kürt hareketini tartıştığım başka bir makalede de belirttiğim gibi (Ak-kaya, 2013), o dönem açısından, Kürt hareketi ve Kürt solu terimlerini birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanıyorum. Sol terimi ise, sosyalist solu ifade etmek için kullanılmaktadır.

eklemlenmiş olarak tezahür etmesi anlamında hiçbir zaman sadece kendi başına bir sorun veya 'saf etnik/ ulusal' sorun olmaması ” (Yeğen, 2007: 120) hususu ile de yakından ilgilidir.

Bu çerçevede ele alınınca, 1970'ler, Kürt hareketinin 1980'li ve 90'lı yıllar boyunca yürüttüğü mücadelenin genel çerçevesinin köşe taşlarının oluşum dönemi olarak nitelenebilir. Ulusal Kurtuluş Mücadelesi olarak özetlenebilecek bu genel programı yürütecek hareketin oluşumu açısından 1970'leri üç başlık altında ele alabiliriz: 1971-74 düşünsel/ideolojik hazırlık dönemi, 1975-77 sahneye çıkış ve 1978-80 radikalleşme dönemi. Sonuçta bu genel çerçeve içinde 1970'ler, PKK ve genelde dönemin diğer Kürt örgütleri açısından ulusal kurtuluşçu mücadelenin teorik ve pratik hazırlığının yapıldığı bir süreç olarak yaşandı. Bu hazırlık süreci, belli bir tarih okumasını da içeren genel bir ideolojik çerçeve oluşturma ile esas olarak da illegal nitelikte örgütlenme ve bu temelde kitlesel mobilizasyon da içeren politik-askeri bir eylemsellik süreci anlamına gelmektedir. İdeolojik çerçevenin ana hattını, Kürdistan'ın sömürge olduğu tespitinden hareketle anti-sömürgeci ve anti-feodal bir Ulusal Demokratik Devrim yürütme amacı belirliyordu. Bu devrim mücadelesi ile dönemin genel sosyalizm hattının ittifakı olarak ulusal kurtuluş mücadelelerinin bir parçası olma hedeflendi. 1975'den itibaren ortaya çıkan ve sayıları rahatlıkla bir düzineyi bulan Kürt örgüt/grupların hepsi de bu genel çerçeveyi programatik olarak paylaşıyordu. Aralarındaki farklılıklar en genelde, geleneksel Kürt milliyetçiliğinden veya Türkiye sosyalist hareketinden kaynaklı olmaları itibarı ile kökenlerinden ve Sovyetik, Maoist veya bağımsız şeklinde özetlenebilecek dünya sosyalist hareketi içindeki bölünmeye ilişkin tavırlarından kaynaklanıyordu. Bir üçüncü farklılık zemini ise mücadele araç ve biçimlerine, özel olarak da silahlı mücadeleye yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

Oldukça yoğun polemiklere neden olan şiddet/silahlı mücadeleye yaklaşım hususunda, öncelikle Kürt örgütlerinin hiçbirinin teorik olarak silahlı mücadeleye kategorik bir karşıtlık göstermediğini vurgulamak gerekir.³ Örneğin silahlı mücadeleye en uzak olan ve esas olarak politik mücadeleyi temel aldığını belirten PSKT'nin (Partiya Sosyalîst a Kurdîstana Tîrkiyê/ Türkiye Kürdistan'ı Sosyalist Partisi) lideri Kemal Burkay, yaklaşımlarını şöyle özetlemektedir: “PSKT silahlı mücadelenin ancak yığınsal eylemin belli bir aşamasında ve onun bir parçası olarak gündeme geleceği görüşündedir. Bu aynı zamanda bir dizi iç ve dış koşulun uygun düşmesine bağlı-

3 Silahlı mücadeleye yönelik kategorik bir reddin olmayışı, dönemin Kürt hareketlerinin temel referans sistemini oluşturan genel sosyalizm anlayışının ve özellikle de ulusal kurtuluş mücadelelerinin devrim yaklaşımı ile yakından ilintilidir. Ayrıca cumhuriyetin ilk 15 yılında yaşanan isyan deneyimleri ile Güney Kürdistan'da 1961'den itibaren süren mücadelenin etkileri de göz önüne alınmalıdır.

dır. Koşulların ne olup olmadığına bakmaksızın, her durum ve şartta silahlı mücadele öneren ve bunu temel alan görüşler yanlıştır” (STMA, 1988a: 2319). Görüldüğü gibi burada silahlı mücadeleyi kategorik olarak reddeden ilkesel bir tutum değil, koşullara bağlayan yaklaşım söz konusudur. Bu açıdan da dönemin Kürt hareketinin çoğunluğunun tavrını yansıttığı olarak değerlendirilebilir. Nitekim PKK dışındaki örgütlerin büyük kısmının silahlı mücadeleye yönelik tavrı, “önce ideolojik-siyasi bilinçlenme ve örgütlenme, sonra silahlı mücadele” şeklinde özetlenebilir. Bu hususta en farklı yaklaşıma sahip olan PKK ise “bekleme tavrı”⁴ olarak gördüğü bu yaklaşımı şu şekilde eleştirmektedir:

... programlarının kuytu bir yerine ‘devrimimizin en ileri aşaması (fi tarihindeki aşaması deselerdi daha doğru olurdu) halk savaşı olacaktır’ diye yazmakla halk savaşına gidilemez ve halk savaşçısı da olunamaz. Bir sömürge ülke devriminin ‘en ileri aşamasının’ değil, başlangıçtan itibaren en temel mücadele biçiminin devrimci şiddet ve halk savaşı olduğu kesin evrensel gerçeğini bir yana bırakarak burada onlara yine soralım: o zaman bu ‘en ileri aşamadaki halk savaşına’ hangi temel mücadele biçimlerini uygulayarak, hangi pratik adımları atarak, hangi başka aşamalardan geçerek ve ne tür çalışmalar yaparak varacaksınız? (PKK, 1983: 273).

Öte yandan PKK’nin şiddete neredeyse Frantz Fanon’un Cezayir bağlamında ifade ettiğine yakın bir anlam yükleyen temel yaklaşımını 1978’de yazılan Kuruluş Bildirisi’nin şu cümlelerinde de görebiliriz:

PKK, Kürdistan halkı için siyasal, kültürel, sosyal alanda gelişmenin ancak savaş içinde mümkün olacağına inanır...[B]arışçıl bir ortam içinde her gün ulus olarak eriyip yok olmaktansa, savaşla ve savaş içinde dirilmeyi bir ilke olarak kabul eder. PKK halkımız için öngördüğü düzenin, ancak hayatın her alanında uzun vadeli, basit biçimlerden karmaşık biçimlere doğru verilecek bir savaştan sonra kurulabileceğine inanır. Ama bu, devrim süreci içinde mücadelenin yan ürünleri olarak ortaya çıkan reformlardan yararlanmamayı ve toptan reddetmeyi gerektirmez (PKK, 1984: 58).

PKK’nin şiddete bu yaklaşımının, her zaman esinlendiğini vurguladığı Türk solunun radikal kanadının silahlı mücadeleye yüklediği anlama, -özellikle de Mahir Çayan’ın Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi’ne- benzer şekilde; bilinçlenme ve örgütlenmenin ancak silahlı mücadele aracılığıyla mümkün

4 Bu ‘bekleme tavrı’ 12 Eylül darbesi sonrası tartışmalarda da tekrar gündeme gelecektir. Gerilla mücadelesine hazırlık olarak bu süreci ele alan PKK, bazı örgütleri ‘askeri rejim bir ara rejimdir, kısa sürede demokrasiye dönüşecektir usluca bunu beklemek gerekir’ (PKK, 1983: 207) şeklinde tavrı almakla eleştirmiş, bunu da yukarıda aktarılan silahlı mücadeleye yaklaşımlarıyla ilişkilendirmiştir.

olacağı görüşüne dayandığı açıktır. Zaten PKK'nin, çeşitli polemiklere de neden olan Türk solu ile ilişkisinin temel mantığı da, reformist olarak değerlendirildiği Türk ve Kürt hareketlerinin tersine, esas olarak THKP-C, THKO ve TİKKO şahsında ifade edilen radikal kesimin devletle silahlı mücadeleye kalkışabilmesine büyük değer biçmesine dayanmaktadır: “PKK'nin çıkışında, Türkiye sosyalist hareketinin rolü yadsınamaz. Türkiye sosyalist hareketinin savaşa cesareti olmasaydı, PKK'nin tek başına devrimci savaşa cesaret edebileceğini iddia etmek ancak varsayım değer taşıır”. (Öcalan, 2012: 302).

PKK'nin o dönem itibari ile diğer Kürt parti ve gruplardan ayrıştığı en önemli noktalardan biri de silahlı mücadeleye bilinçlenme ve örgütlenmede anahtar rolü vermesinin yanı sıra bunun pratiğini geliştirmeye girişmesidir. Nitekim 1978'den itibaren yer yer silahlı mücadeleyi örgütlemeye girişmekten çekinmeyecektir. Üstelik de bu mücadelenin ilk hedefi, tüm Kürt örgütlerinin Ulusal Demokratik Devrimin önündeki engeller arasında sömürgeci devletten sonraki en önemli aktör saydıkları feodal kesimler olmuştur. Bu çerçevede 1978'de Hilvan ve 1979'dan itibaren de Siverek'te yürütülen mücadele hem ileri sürülen devrim programı ile uyum içermiş, hem de temel taktik olarak silahlı mücadeleyi örgütlenme ve geliştirme açısından önemli bir deneyim olmuştur. Ağırlıklı olarak devlet desteği ile yerelde –silahlı olarak da- örgütlenmiş feodal güçlere karşı girişilen bu mücadele, PKK tarafından daha sonraları “köylü savaş” tarzını aşamamakla eleştirilse de o dönem itibari ile gerilla mücadelesine giriş amaçlı olarak ele alınmıştır. Bu açıdan da dönemin ulusal kurtuluş mücadelelerinin temel taktığı ile uyumludur. Bir bütün olarak 1970-80 arası dönemin değerlendirilmesini Öcalan (2012: 276), yıllar sonra şu şekilde yapacaktır:

1970-80 dönemini yeniden değerlendirdiğimizde, Kürt sorununun ilk defa dergi, gazete ve dernek konusu olmaktan çıkarılıp sınıf karakterli modern öncü bir parti örgütlenmesine ve bu örgütlenmeyle iç içe gelişen eylemli yapıya kavuşturulduğunu rahatlıkla belirtebiliriz. Burada önemli olan, partinin güçlü örgüt ve eylem kapasitesi değildi. Çünkü bu nitelikte başka Kürt partileri de söz konusuydu. KDP ve TKSP türünden partiler çoktan vardı. **Yenilik örgütlenme ve eylemliliğin ilk defa iç içe gerçekleştirilmesinden ileri geliyordu** (*vurgu bana ait*). Kürdistan coğrafyası ve Kürt toplum gerçekliği açısından bu yeni bir isyan, hem de öncü partili, örgütlü bir isyan ve savaş anlamına geliyordu. Savaşın uzun vadeli, stratejik aşamalı karakteri en azından teoride kabul edilmişti. Dönemin hem uluslararası hem de ulusal gerçekliğine uygun başarılı stratejik ve taktik adımlar söz konusuydu.

Sonuç olarak, 1971'den itibaren düşünsel, 1975'den itibaren ise örgütsel olarak ortaya çıkan anti-sömürgeci Kürt hareketi açısından 12 Eylül darbesi ile son bulan 1970'ler, temel hedefi olan ulusal kurtuluş mücadelesi vermek açısından, “Ulusal Kurtuluş” söylemi etrafında örgütlenme, siyasal ve

kısmen de askeri mücadele yürütme ve bu temelde kitlesel mobilizasyonu yaratma anlamında bir hazırlık dönemi olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede 12 Eylül 1980 darbesi, örgütsel ve pratik faaliyetlerin yürütülmesi itibari ile çok ciddi bir engel teşkil etse de, Kürt hareketinin programatik çerçevesi açısından bir değişiklik getirmemiştir. Hatta cunta koşullarında mücadelede direngenlik gösteren PKK açısından 1980'ler ve 90'lar, ulusal kurtuluş programının hayata geçirilmesi çerçevesinde aktif pratik mücadele yürütme dönemi olmuştur. Bunu başaramayan diğer Kürt hareketleri ise zaman içinde etkisizleşerek 1970'lerdeki çoklu örgüt yapısının giderek PKK hegemonyasındaki tek örgütlü yapıya dönüşmesine de yol açmıştır.

Silahlı Mücadeleye Hazırlık

Teorik çerçevesini, uzun süreli halk savaşı anlayışına dayanan ulusal kurtuluş mücadelesi perspektifi oluşturan bu mücadele, savunma-denge-stratejik saldırı aşamalarını içeren bir gerilla savaşının parti-cephe-ordu örgütlülüğüne dayanarak verilmesini öngörmektedir. Bu mücadele anlayışı 1978'deki Kuruluş Kongresi'nde ortaya konmuş, Hilvan-Siverek mücadeleleri de buna hazırlık olarak ele alınmıştır. Ancak gerilla savaşının örgütlenmesine yönelik asıl ciddi hazırlıklar Türkiye'deki askeri darbeden yaklaşık bir yıl önce, 1979'un sonlarından itibaren bir grup militanın (40-50 kişi) Lübnan'daki Filistin kamplarında eğitim görmesi ile başladı. Bu eğitilmiş militanların 1980 baharından itibaren Kürdistan'da silahlı mücadeleyi geliştirmek üzere Türkiye'ye gönderilmesi, birkaç ay sonra gerçekleşen 12 Eylül darbesi nedeni ile istenen sonucu vermedi. Ancak darbeden sonra yakalanmayan militanların da geri çekilmesi ile Lübnan'daki üsler mücadelenin merkezi haline gelecektir. 1981 ve 82 yıllarında ağırlıklı olarak Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi (FDHKC) ve kısmen de Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'ne (FHKC) ait kamplarda 300'e yakın PKK militanı eğitim gördü. Askeri eğitim Filistinlilerce verilirken, siyasal eğitimi kendileri yapan PKK'lilerin artık temel yoğunlaşmaları gerilla savaşı tarzında ulusal kurtuluş mücadelesinin nasıl verileceğine ilişkindi. 15-26 Temmuz 1981 tarihleri arasında yapılan PKK 1. Konferansı ve 20-25 Ağustos 1982 tarihinde toplanan II. Kongresi, bu hususların tartışılıp kararlaştırıldığı toplantılar oldu.

1. Konferansa sunulan PKK Merkez Komitesi imzalı Politik Rapor'da, darbe ile birlikte sömürgeciliğin dayattığı ağır savaş koşulları nedeniyle stratejik olarak milli karakteri önde, demokratik karakteri ikinci planda olan Ulusal Demokratik Devrim sürecinde bulunduğu, temel taktik olarak da "siyasi mücadeleyi sürekli geliştirecek bir silahlı mücadele çizgisi uygulamak gerektiği" belirtilmiştir (PKK, 1982: 147- 161). Daha çok "silahlı propaganda faaliyeti" olarak nitelendirilebilecek bu çizginin zamanla gerilla örgütlülüğü ve savaşına dönüşeceğini vurgulayan Rapor, ancak böyle sonuç alınabileceğini belirtmektedir:

Gerilla savaşı geliştirilmeden, Kürdistan koşullarında siyasi sonuçlar alınabileceğini, siyasi amaçlara ulaşılabilirliğini sanmak gülünç olur. Gerilla, Kürdistan tarihinde, Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde, diğer ülkelere kıyasla daha büyük ve önemli bir rol oynayacaktır. Sömürgeciliğin derinliğine ve genişliğine çok güçlü olması, gerilla savaşının, halk savaşının bu biçiminin Kürdistan'da uzun süre ve çok güçlü bir şekilde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır (PKK, 1982: 162).

Bu çerçevede de Hilvan ve Siverek başta olmak üzere geçmiş silahlı mücadele pratiği bir hazırlık evresi olarak değerlendirilmektedir. 1981 yılında yaklaşık bir yıllık geri çekilme ve hazırlık sürecinin ardından yapılan bu değerlendirmeler, parti örgütlülüğü ve askeri örgütlenmenin iç içe geçmesi gerektiği vurgusuyla hazırlık faaliyetlerinin daha da derinleştirilmesini öngörmektedir.

Bu süreç içinde yazılan *Kürdistan'da Kişilik Sorunu, Parti Yaşamı ve Devrimci Militanın Özellikleri* ve *Kürdistan'da Zorun Rolü* adlı çalışmalarla silahlı mücadeleye ve onu yürütecek kadroya dair temel anlayış ortaya konmuştur. Özellikle de devrimci şiddete ilişkin PKK'nin görüşlerinin temelini ortaya konduğu *Kürdistan'da Zorun Rolü*'nde izlenecek temel mücadele taktiği ve işlevi ayrıntılı ele alınmaktadır:

Kürdistan ulusal kurtuluş devriminin temel mücadele biçimi silahlı mücadeledir. Şüphesiz çok çeşitli olan diğer mücadele biçimleri de önemlidir ve onlar da uygulanacaktır; ancak diğer tüm mücadele biçimleri silahlı mücadeleyle bağ içinde, onun yarattığı temelde ve ona hizmet edecek bir biçimde kullanılacaktır. Devrimci ulusal kurtuluş siyasetinin pratiğe uygulanması ve kitlelere mal edilmesi halkın devrimci şiddeti temelinde olacaktır; bu siyasetin pratik bir olgu olarak gelişmesi halkın devrimci savaşı biçiminde somutlaşacaktır. Kürdistan'da silahlı mücadele olmadan ve böyle bir mücadeleye dayanmadan proletarya partisi varolamaz; silahlı mücadele yürütmeden Kürdistan proletaryası kendisi için bir sınıf haline gelemmez (PKK, 1983: 286-7).

Yürütülecek silahlı mücadelenin uzun süreli halk savaşı çizgisine dayandığı belirtilen bu çalışmada, Kürdistan'da silahlı halk ayaklanması taktiğinin yanlış ve ayrıca da tehlikeli olduğuna özel vurgu yapılarak silahlı mücadele/askeri güç ile siyasal mücadele/parti arasındaki ilişki şu şekilde ortaya konmuştur: "Parti önderliğinde gelişmeyen ya da partinin önderliğinin zayıf olduğu silahlı mücadeleler her zaman yozlaşmaya ve amacından sapmaya mahkûmdur. Bu konuda bizim ilkimiz şudur: Silaha Parti kumanda eder ve silahın Parti'ye kumanda etmesine asla izin verilmemelidir" (PKK, 1983: 293).

Yürütülecek savaşın gelişimi ise uzun süreli halk savaşı genel stratejisi çerçevesinde savunma, denge ve saldırı aşamaları temelinde ele alınmaktadır. Bu aşamalara paralel olarak da gerilla savaşımının kendi içinde silahlı propagandadan başlayarak daha ileri boyutlara ulaşması öngörülmektedir:

Kürdistan'da gerillanın başlangıç dönemi, silahlı propaganda dönemi olacaktır. Silahlı propagandayı geliştirmiş gerilladan ayıran temel fark şudur: Gerilla savaşı siyasal etkiyi geliştirme yanında askeri olarak da düşman güçlerini adım adım imhayı amaçlar ve faaliyetini bu ikili görevi birlikte yürütmeye göre ayarlar-ken, silahlı propaganda temel olarak siyasal mücadeleyi geliştirmeyi hedefler ve düşmanın askeri güçlerini imha etme tali bir planda kalır (PKK, 1983: 302).

Silahlı propagandanın kitleleri harekete geçirme hedefine ulaşmasına paralel, mücadelenin de gelişmiş gerilla savaşı aşamasına geçmesi, stratejik savunmadan stratejik denge aşamasına geçiş olarak ifade edilmekte, başka faktörlere de bağlı olarak PKK için devrimin sonuçlanmasını mümkün kılacağına inanılmaktadır. Bu faktörlerin en belirleyicisi Türkiye'de devrimci bir gelişmenin yaşanıp yaşanmayacağı hususudur. Kürdistan'da denge aşamasına ulaşmış gerilla mücadelesi, Türkiye'de devrimci mücadele ile karşılanırsa başarının kesin olacağına inancı vurgulayan metin, aksi durumları tartışmayı da ihmal etmez: "Türkiye'deki devrimci mücadele gelişmezse, Kürdistan'da gerilla ve hareketli savaşa sürdürülen denge aşaması daha da uzayacaktır. Bu uzama, sadece Kürdistan'daki gelişmelerden değil, daha çok Türkiye'deki devrimci mücadelenin durumundan kaynaklanacaktır" (PKK, 1983: 305). Bu durumda da gerilla mücadelesinin "Türk burjuva iktidarını siyasal yönden tecrit etme ve askeri yönden yıpratma faaliyetlerine" devam edeceği vurgulanarak bu şekilde stratejik saldırı aşamasına geçişin amaçlandığı belirtilmektedir. Silahlı mücadelenin gelişimine ilişkin 1982 yılında dile getirilen bu hususlar aslında PKK'nin daha sonraki 16-17 yıllık mücadelesinin de genel çerçevesini oluşturmuştur. Gerilla savaşı aracılığı ile sonuç almayı hedefleyen mücadelenin 90'ların başından itibaren kitlesel destek kazanması üzerine bölgesel ve uluslararası gelişmeleri değerlendirerek bir bakıma Türkiye'deki devrimci mücadelenin boşluğu giderilmek istenmişse de, 1990'ların ortasından itibaren kendini tekrarlayan bir süreç ile karşı karşıya kalındığını not düşmek gerekir. Makalenin ileriki bölümlerinde vurgulanacağı gibi, bu süreç aynı zamanda Kürt hareketinin kolektif eyleminin ana çerçevesinin yeni bir içerik kazanmasına yönelik çabaların da parça parça ortaya konduğu bir süreç olacaktır.

Gerilla Savaşının Gelişimi

Sömürgecilik tezine dayalı Halk Savaşı Stratejisi'nin hayata geçirilme süreci, 1982 Ağustos ayının sonunda toplanan PKK 2. Kongresi'nin, Lübnan'da 2 yıldır askeri-ideolojik eğitim gören yaklaşık 300 kişilik gerilla gücünün Kuzey Kürdistan'a aktarılması kararı ile başladı.⁵ 1982 yılı Eylül ayında başlayan

5 Murat Karayılan "1983 yılına kadar Lübnan sahasına çekilip eğitilen güçlerimizin toplam sayısı 285'dir" demektedir. (2011: 119). Bu durumda Güney ve Kuzey Kürdistan'a aktarılan sayının bundan daha az olması muhtemeldir. Sonuçta gerilla atılımının toplam 200 civarında silahlı militanla başlatıldığını söylemek mümkündür.

bu süreç, 1983 yılı başında bu gücün büyük kısmının Türkiye–Irak sınırının güneyine yerleşmesi ile tamamlandı. O yılın baharında, küçük grupların istihbarat-keşif amaçlı olarak Kuzey Kürdistan’a geçmesiyle başlayan pratik mücadele süreci ise 15 Ağustos 1984’te Eruh ve Şemdinli’ye yapılan baskınlarla sonuçlandı. Halk Savaşı Stratejisi’nin savunma aşaması gereğince öne konulan mücadele perspektifi silahlı propagandaya dayanmakta ve yapılan baskınlar da bunun başarılı başlangıç örnekleri olarak nitelendirilmektedir. Nitekim yapılan eylemler, sivil yönetime geçilmesine rağmen askeri darbenin baskılarının hâlâ sürdüğü Türkiye’de sınırlı olsa da, esas olarak Botan bölgesi ve uluslararası alanda yankı buldu. Özellikle Botan bölgesinde, eylemlerin ardından gerillaya katılımlar olurken, Avrupa ve Rojava olarak adlandırılan Suriye Kürdistanı’nda da benzer bir gelişme yaşanmaya başlandı. Ancak baskının şaşkınlığını üzerinden atan Türk devletinin 1985 yılında karşı atağı ile gerilla güçlerinin kayıplar vermesi silahlı propagandadan gerilla aşamasına geçişin planlandığı gibi rahat olmayacağını ortaya koydu. 1985 yılı sonundan itibaren PKK içinde, özellikle de Öcalan tarafından geliştirilen, savaşın yürütülüşüne ilişkin yoğun eleştiriler durumun ciddiyetini göstermekteydi. Bu amaçla Ocak, Mart ve Kasım 1985 tarihlerinde “PKK Genel Sekreterliği” imzalı talimatlar yayınlanarak dile getirilen bu eleştiriler silahlı mücadele perspektifinin doğru uygulanmadığı vurgusu etrafında yoğunlaşmıştır. Silahlı propaganda sürecinde takılıp kalındığı, gerilla aşamasına geçilemediği ve bunun da Güney Kürdistan’daki üslenmeye taktikselliğin ötesinde anlam biçen komuta-yönetim anlayışından kaynaklandığına dair eleştiriler, PKK iç yapılanması ve Öcalan’ın liderlik konumu açısından da yeni bir sürece işaret ediyordu. Hem eleştirilerin sonuca ulaşması, hem de örgütsel yapıdaki bu dönüşümün hayata geçmesi açısından 25-30 Ekim 1986 tarihlerinde yapılan PKK 3. Kongresi belirleyici olmuştur.

Aslında kuruluş sürecinin başından itibaren hâkim olan Öcalan’ın belirleyiciliği, bu kongre süreci ile birlikte çok daha mutlak bir nitelik kazanmıştır. Başlangıç dönemlerinde “eşitler arasında birincilik” diye özetlenebilecek Öcalan liderliği, bu tarihten sonra “Önderlik” diye adlandırılarak “kurumsal” düzeyde ifade edilmeye başlandı.⁶ Daha ayrıntılı tartışılması gereken örgütsel yapıdaki değişim için bu makalenin sınırları içinde kısaca, o tarihe

6 PKK dokümanlarında Öcalan’dan kişi olarak değil de ‘kurum’ olarak söz etme yaklaşımı 1985 Kasım talimatında en açık tarzda ifade edilmiştir: “Parti Sekreterliği en başta olmak üzere, tüm birimlere, kurumlar düzeyinde, Parti resmîyetine uygun olarak hitap edilmelidir. Biz artık bir Partiyiz, bu gerçek her düzeyde iyi sindirilmeli ve yansıtılmalıdır. Sekreterliğe hitaben gönderilen yazıların büyük çoğunluğu ‘A. Arkadaş’ (Öcalan’ın uzun süre parti içinde kullandığı adlardan biri: Ali) diye başlıyor, ya da rapor niyetine de yazılsa bir mektup düzeyinde ele alınmış bulunuyor. ... Evet, kısaca Parti Önderliği de dâhil olmak üzere, kurumlara hitap etme; içeriği, Parti çizgisine dayanarak belirleme ve kendi pratiğinin doğruluğunu ve yanlışlığını, yeterliliğini ve yetmezliğini, bunlara dayanarak ispatlamak gerekir” (Kasım 1985 Talimatı).

kadar klasik Marksist-Leninist ilkelere dayalı ulusal kurtuluş hareketi formasyonu içinde olan örgütten, Öcalan'ın şahsında somutlaştırılan “Önderlik” figürü etrafında şekillenen daha kendine özgü (*sui generis*) bir örgüt yapısına geçildiği söylenebilir. Bunun yanı sıra, Kongre ile birlikte gerilla ordusunun kurulması, bunun için zorunlu askerlik yasası uygulaması ve sonuçta askeri mücadeleyi de silahlı propagandadan gerilla savaşı düzeyine çıkararak savunma aşamasından denge aşamasına geçmesi hedeflenmiştir. Bu temelde, pratik olarak 1987-1988 yıllarında gerilla atılımında ısrar eden bir süreç yaşanmış olsa da, hem sivillere yönelik birtakım eylemler hem de askerlik yasasının uygulanma biçimi, daha sonrası için örgütsel ve kamusal düzlemde ciddi sorunlara yol açacak durumlar yaşanmasıyla sonuçlandı.

Nitekim PKK'nin ideolojik yayın organı olan *Serxwebûn* erken sayılacak bir süre içinde askerlik yasası uygulamasından çıkarılacak dersler konulu bir yazıya yer verdi (*Serxwebûn*, 1987: 20-23). Yazıda, geçmiş sürecin (1983-85) pratiğinin “savaşı geriye çekme” ile mâlul olduğuna dikkat çekilerek yeni süreçte silahlı propaganda taktiğinden gerilla taktiğine geçişin başarılı bir biçimde yapılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu açıdan askerlik yasası uygulamasının da “ses çıkarmak” (yankı uyandırmak) amaçlı propaganda meselesi biçiminde ele alınmaması gerektiği belirtilmiştir: “... ‘dağda, ova- da önümüze gelen ve yaş haddi kanununa uygun olan herkesi saflarımıza katacağız... bu temelde askerlik yasasını uygulamış olacağız’ türündeki bir mantık son derece sakattır, tekdüze, plan-programdan anlamayan, politikadan kaçan, kendiliğindencilğe tapınan bir mantıktır” (*Serxwebûn*, 1987: 21). Genel eleştiri ve uyarıların ardından yazıda, söz konusu yasanın nasıl uygulanması gerektiği konusunda ayrıntılı açıklamalara yer verilmektedir. Buna göre, “yoksul köylülüğe ağırlık verilmesi”, “uygulamanın parti çalışmalarının belli bir gelişiminin olduğu alanlardan başlatılması”, “ekonomik ve ailevi sorunları olan kesimlerin doğrudan dâhil edilmemesi”, “katıldıktan sonra uyum sağlayamayanların geri gönderilerek milis olarak kalmaları” vs. gibi bir dizi pratik öneri esas alınmalıdır. Ancak daha sonraki süreçte, özellikle de 1990'ların başına kadar yürütülen pratik uygulamada bu hususlarda ciddi sorunların yaşandığı, hatta yazıda söz konusu edilen uyarıların tam tersi uygulamaların yapıldığı da açıktır. Aynı şekilde şiddet kullanımının özellikle korucu ailelerine yönelik olmak üzere sivilleri kapsayacak tarzda uygulanması da oldukça zorlayıcı sonuçlar ortaya çıkaracaktı.

Bütün sorunlarına rağmen 1987-90 arası yürütülen gerilla mücadelesi, özellikle de Botan bölgesindeki kitlelerin mobilizasyonuna yol açan bir sonuç ortaya çıkardı. Aslında 1985 yılında ortaya konulan perspektiflerde de gerilla mücadelesi ile bağlantılı olarak buna benzer bir gelişme hedeflenmekteydi:

Ulusal direniş mücadelemiz dönem dönem, parça parça, şehir şehir ve kırsal alanlarda sömürgecilğin yarattığı dengesizlikler nedeniyle, kendine özgü ge-

lişim yöntemleri bulmak zorundadır. Bir yandan kırdaki köylülüğün direnişi, çeşitli atılımlarla silahlı propaganda, gerilla ve giderek hareketli savaşa doğru dönüşürken, şehirlerde de propaganda faaliyetleri, gösteriler mitingler ve giderek ayaklanmalar baş gösterecek ve bunlar birden bire, her alanda koordineli bir biçimde değil, parça parça ve devrevi olarak gelişecektir. Bir bölgede gelişme, kırsal alanda hızlı olup şehirlerde yavaş olurken, bir başka bölgede şehirlerde hızlı, kırsal alanda yavaş olabilir (*1985 Ağustos Talimatı*).

Sonuçta kitlesel hareketlilik ilk olarak gerilla mücadelesinin yoğun geliştiği dağlık alanların hemen yanı başındaki ovaların görece orta gelişmişlikteki kasaba/şehirlerinde gelişti. Bu hususta Cizre, Nusaybin, Kızıltepe ilk göze çarpan yerlerdi. 1990 baharı ile birlikte gerilla cenazelerine kitlesel sahip çıkma şeklinde ortaya çıkan bu ilk hareketlenmelerin, yürütülen gerilla mücadelesi ve gerilla örgütlülüğü ile organik bağ veya etkilenim içinde olması şartı değil. Özellikle 1988 yılından itibaren PKK, “şehir çalışmaları” için Cizre’ye özel bir ağırlık verdi. Hem dağlık gerilla üslenme alanı (Cudi Dağı) hem de PKK’nin genel karargâhı niteliğindeki Suriye Kürdistanı ile bağlantısı nedeniyle özel bir konumu olan ilçeye küçük de olsa bir grup kadrosunu yerleştirerek askeri ve siyasi eylemlere girişti. 1989 yılı Ocak ayında ilçe merkezinde yapılan bir operasyon sonucu öldürülen Ezidi kadın gerilla Binevş Agal (Berivan) bu açıdan simgesel bir önem de kazanacaktır (*Serxwebûn*, 1989a: 6-7). 1988 yılından itibaren devlet güçlerinin Botan bölgesinde giriştikleri kitlesel tutuklamaları da bir açıdan halkta öfke birikmesi olarak okuyan Kürt hareketi -Binevş Agal’ın ölümünün hemen ardından Serxwebûn’da yapılan bir değerlendirmede de vurgulandığı gibi- kitlesel bir hareketlenmenin yükseleceği saptaması yaptı. “Kürdistan’da ‘İntifada’nın Ayak Sesleri ve Halk Komitelerinin Örgütlenmesi” başlıklı yazıda, gelişen eylemler ve artan devlet baskısının sonucu olarak “Kürdistan halkı ayaklanmanın eşğine geldi ve Filistin intifadısı bu kez de Kürdistan’da alev aldı” yorumu yapılmaktadır (*Serxwebûn*, 1989b: 1). Mücadelenin Kürdistan kentlerine ulaştığı belirtilerek “halkın isyan duygularının kabardığı ve ayaklanmaya doğru hızla yol aldığı” dile getirilen yazıda, bunun için Halk Komiteleri’nin (Koma Gel) örgütlenmesi çağrısında bulunuluyor. Ancak 1989 yılında, yazıda belirtilen/umulan tarzda bir ayaklanma durumunun yaşandığı söylenemez. Yine de daha sonraki sürecin habercisi sayılabilecek kitlesel ölçekli iki hareketlenmeden söz etmek mümkündür. Birincisi, Türk devletinin Cudi ağırlıklı olmak üzere Botan bölgesinin dağlık alanları ve burada yaşayan köylülere yönelik artan baskısından kaynaklanan ciddi bir gerilim oluştu. Kitlesel gözettiler ve işkencenin yanı sıra yayla yasağının da getirilmesi köylüleri harekete geçirdi. Temmuz 1989’da arka arkaya birkaç gün eylem yapan Botan köylülerinin 3 bin kişi ile Şırnak-Uludere yolunu kesmesi halk hareketlenmesinin ilk örneği oldu (*Cumhuriyet*, 1989: 8). İkinci önemli kitlesel eylem ise Silopi’de 6 köylünün PKK’li diye öldürülmesi üzerine halkın kaymakamlık binasına yaptığı yürüyüşü idi. “2 bin gösterici hükümet binasını taşıdı,

özel tim panzeri kente girdi” diye basında yer alan olay aslında bir yıl sonraki gelişmelerin açık habercisi idi (*Milliyet*, 1989: 1). Nitekim Kürtçe Serhildan olarak anlamını bulan halk başkaldırıları, 1990 Mart ayında Mardin’in Savur ilçesi kırsalında öldürülen 13 PKK gerillasının cenazelerine sahip çıkmak isteyen halkın Nusaybin ve Cizre’de devlet güçleri ile karşı karşıya gelmesi ile başlayacak ve Kürdistan’a yayılarak sürecektir. Bu halk eylemlilikleri 1990’lı yıllarda Newroz ve 15 Ağustos başta olmak üzere kimi günleri de Kürt ve Türk siyasal gündeminin parçası haline getirecektir.

Tek tek kimi olayların alevlenmesi ve gelişimi spontane olarak adlandırılabilse de, bu halk hareketinin 1988’den sonra gelişen gerilla mücadelesi ve artan devlet baskısının çerçevesini oluşturduğu kolektif eylemler oldukları açıktır. İkincisi, Cizre örneğinde çok açık olarak görüldüğü gibi, PKK 1988 yılından itibaren kırsal alanın ötesinde kasaba ve kent merkezlerinde örgütlenme ve eylem çalışmaları ile halk ayaklanması veya en azından hareketi yaratma çabası içindedir. Üçüncü olarak ise özellikle Botan alanında 1980’lerin sonunda yavaş yavaş başlayan devletin gerilla ile temas içinde olan mezra ve köyleri boşaltma operasyonları, bu sahadaki küçük ve orta ölçekli kasabaların siyasal atmosferini etkilemeye başlamıştır: “Şehirlerde serhildanları ilk geliştiren halk kesimleri genelde köyleri Türk devleti tarafından yakılan yurtsever kesimlerdir” (Karayılan, 2011: 181). Bu nedenlerle “Gerilla temelli Serhildan’lar” olarak adlandırılan (*Serxwebûn*, 2008: 33) bu kitle hareketliliği ulusal kurtuluş mücadelesinin gerilla dışında bir başka önemli gelişim kanalına daha sahip olduğu anlamına gelmektedir.

Bu kitle hareketliliğinin ortaya çıkışı, PKK öncülüğündeki mücadelenin yasal siyaset ve basın alanına açılım yaptığı bir sürece de denk düşmektedir. İlk olarak 1988 yılı Haziran ayında M. Ali Birand ile yapılan ve yayını ikinci gün durdurulan röportaj, ardından 1989 yılı içinde Türkiye’deki değişik dergi ve gazetelere verilen röportajlar Öcalan’a ve PKK’ye ilk kez Türkiye kamuoyuna doğrudan seslenme imkânı vermiştir. Bu röportajlarda dile getirilen, Türkiye’den ayrılmadan da Kürt sorununa çözüm bulunabileceği şeklindeki görüşler, dönem itibarı ile “Bağımsızlıkçı çizginin terkedilmesi mi, taktiksel bir hamle olarak mı okunmalı?” ikilemi içinde ele alınsa da, Kürt hareketinin daha sonra izleyeceği hat açısından bir işaret fişegi olarak da değerlendirilebilir. Nitekim Öcalan’ın Birand ile röportajında dile getirdiği “İlk defa konuşmamın nedeni, bir diyalogun kurulmasını sağlama çabasıdır. Türkiye’den toprak koparmak değil, Kürtlerin eşit muamele görmesini sağlamak istiyorum... Belirli koşullar altında ateş kesmeye hazırız” (*Milliyet*, 16 Haziran 1988: 1-13) sözleri sonraki sürecin de habercisidir. 1989 Ocak tarihli örgüt içi değerlendirmesinde de Öcalan, “bir ateşkes durumuna ulaşılmasının da ancak yıllar alacağını, amacının bir tartışma süreci başlatmak olduğunu” söyleyecektir. Öte yandan 1989 yılı ile birlikte Kürt hareketi başta sınırlı düzeyde de olsa Türkiye’de yasal yayın faaliyetlerini geliştirmeye başlamıştır. Aynı

süreçte dönemin SHP'sindeki bir grup Kürt milletvekilinin Paris'teki Kürt Konferansı'na katıldıkları için partiden ihraç edilmeleri ile başlayan arayışlar da Türkiye siyasal haritasındaki aynı paralelde değişikliklerin habercisidir.

Sonuç olarak, 1990 yılına gelindiğinde gerilla mücadelesi her ne kadar hedeflenen denge aşamasına geçemese de, gerilla güçlerinin Kürdistan'dan sökülemeyeceğinin kanıtlandığı; siyasal planda ise Serhildan şeklinde gelişen kitle hareketliliğine dayanan yeni bir mücadele kanalının ortaya çıktığı söylenebilir. Ayrıca 1990'lar, uluslararası ve bölgesel düzlemde, Kürt hareketinin bir yandan SSCB şahsında somutlanan reel sosyalist sistemin çözülüşünün dünya çapında yol açtığı sarsıntı, diğer yandan da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali ile başlayan Orta Doğu çapındaki krizin doğurduğu fırsatlar ile karşı karşıya kaldığı dönem oldu. Sosyalist kampın çözülüşü PKK açısından pratik olarak ciddi bir sarsıntıya yol açmadı. Hatta Öcalan 1990 yılı Ocak ayında yaptığı değerlendirmelerle, kendilerinin sosyalist düşünceden ayrılmayacaklarını, zaten ciddi bir katkı görmedikleri reel sosyalizmin çözülüşünün pratik olarak ise uluslararası ve bölgesel düzeyde yaşanan kilitlenmenin de ortadan kalkması ile yeni fırsatlar yaratacağını vurguladı (PKK, 1990). Daha sonraki süreçlerde ise PKK'nin reel sosyalizme yönelik eleştirisi 1995 yılında yapılan 5. Kongre'de zirveye çıkarak özellikle "devletin fetişleştirilmesi" hususunda yoğunlaşarak sürdürüldü: "Devletleşerek sosyalizm amacına ulaşamaz. Devletleşmek sosyalizmin basit bir amacı olarak anlaşılırsa daha doğrudur" (Öcalan, 1995: 62) diye ifade edilen bu görüş, bir bakıma 2000'lerde izlenecek yolun da habercisidir. Ancak bu yaklaşım o dönem itibari ile henüz mantıki sonuçlarına götürülmemiş, daha çok geçmişin eleştirisi, o dönemki "ideolojik sapma"lara karşı da bir nevi garantör olarak ele alınmıştır. Nitekim Öcalan reel sosyalizmin çözülüşü karşısındaki duruşlarını "Biz ne eskisi kadar kurulan sosyalizmden sarhoştuk, ne de çözüldüğünde moralimiz düştü" (1995: 81) şeklinde ifade etmiştir. PKK'nin pratik olarak dünya sosyalist hareketi merkezlerinden göreceli mesafeli gelişmesi ve özellikle 1986'dan itibaren Öcalan şahsında somutlaşan daha "özgün" bir örgüt yapısına dönüşmesi de reel sosyalizmin çözülüşünden doğrudan etkilenmesini engelledi. Ancak -belki de tarihin bir ironisi olarak- SSCB'nin çözülüşünün ortaya çıkardığı yeni koşulların 1990'ların sonunda Öcalan'ın Suriye'yi terk etmesinde rol oynadığını da kaydetmek gerekiyor.

Irak'ın Kuveyt'i işgali ve ardından gelişen Körfez Savaşı'nın ise PKK açısından 1990'lar boyunca önemli fırsatlar yarattığı açıktır. 1991'den itibaren Zaxo'dan İran'a kadar uzanan Türkiye-Irak sınırının güneyinin, gerilla üslenmesinin belkemiği rolünü oynamasının yanı sıra, PKK'nin pan-Kürdist bir aktör haline gelmesinde de Irak'taki dengenin değişmesi belirleyici olmuştur. 26-31 Aralık 1990 tarihleri arasında Güney Kürdistan'ın Haftanin alanında toplanan PKK 4. Kongresi bu sürecin başlangıcı sayılabilir. Öte yandan "Gerilla Kongresi" olarak adlandırılan

bu kongre, denge aşamasına geçme hedefi ile kurtarılmış bölgeler yaratmayı öngörerek mevcut askeri çizgide ısrar etmenin ötesinde “Botan-Behdinan Savaş Hükümeti” kurma iddiası ile de ikili iktidar yaratma sürecine girildiğini duyurmuştur.

1991-93 süreci bu çerçevede gerilla güçlerinin hızla büyüdüğü, devlet güçleri ile çatışmaların hava kuvvetleri katılımını da içerecek çapa ulaştığı dönem oldu. Özellikle 1992 yılında Serhildan'ların Kuzey Kürdistan'ın hemen her tarafına yayılması ile denge aşamasına ulaşıldığı, hatta silahlı mücadelenin başlangıcında ısrarla kaçınılan ayaklanma taktiğinin artık gündemde olduğu saptaması yapıldı. Öcalan imzalı “Ayaklanma Taktiğimiz Üzerine Tezler ve Görevlerimiz” başlıklı bir yazıda “Son birkaç yıl içinde gerçekleştirdiğimiz Serhildan'lar deneme niteliğinde olup halka belli bir cesaretin yanı sıra, bilinçlenme ve örgütlenme olanağı kazandırmıştır. Dolayısıyla günümüzde ayaklanmayı bir uygulama sorunu olarak gündemleştirmek gerçekçidir” denerek bu hususun saptama olmanın ötesinde pratik planlama dâhilinde olduğu vurgulanacaktır (*Serxwebûn*, 1992: 1). Ayaklanma üzerine 10 tezin dile getirildiği yazı, “Hedefler sorunu gerçekçi konulmalıdır. Bu aşamada tam bağımsız Kürdistan hedefi her ne kadar gerçekçi görünmese de, siyasal iktidara ağırlık koymamak, hatta geçici ve sınırlı bir iktidara ulaşmamak da kabul edemeyeceğimiz bir durumdur” (1992: 18) denerek ikili iktidar durumu hedeflenmiştir.

Türk devletinin 1992 yılının Ocak ayında İstanbul'da İçişleri Bakanı ve Jandarma Genel Komutanı tarafından basına bir brifing vererek duyurduğu “Terörle Mücadele Konsepti” de, “PKK'nin ayaklanma ve başkaldırı safhasında” olduğu tespitine dayanıyordu (*Cumhuriyet*, 22 Ocak 1992: 1, 6). Bu tespitten hareketle önerilen mücadele ise “topyekûn savaş” stratejisiydi. Bu savaşın ilk hedefi 1992 yılı Newroz'unda başta Cizre ve Şırnak olmak üzere birçok yerleşim yerindeki kutlamalara katılan halk olurken saldırıların zirvesini Ağustos ayında Şırnak merkezinin iki gün boyunca vurulması oluşturdu. PKK'nin silahlı mücadeleye başlama yıldönümü olan 15 Ağustos'un ardından gerillaların şehri bastıkları iddiası ile Türk ordu birlikleri ağır silahlar da kullanarak şehri rastgele taradılar.⁷ PKK gerillalarının saldırısı haberinin asılsız olduğu, tamamen sivillerin ve yerleşim merkezinin hedef alındığı bu “devlet operasyonu”nun benzeri bir yıl sonra da Diyarbakır'ın Lice ilçesinde tekrarlanacaktır.

Devletin 1992 yılında “topyekûn savaş” konsepti içinde ilk olarak “gerilla temelli serhildanlar”ın dayandığı kitle alanlarını hedefleyerek başlattığı

7 Olaya ilişkin bir tanıklık: Ramazan Demir, “Çocukluk Anılarımda Şırnak Katliamı”, *Bianet*, 19 Ağustos 2013, <<http://www.bianet.org/bianet/siyaset/149243-cocukluk-anilarimda-sirnak-katliami>>

saldırı atağı, 1993 ve 94 yıllarında temel gerilla üslenme alanları ve gerilla güçlerine yönelerek şiddetle sürdü.⁸ PKK komutanları bu karşı saldırı dalgasını, 1990'larda kendilerinin “alan kurtarma, giderek gerillanın denetim sahasını derinleştirerek hareketli savaş aşamasına geçme” olarak tanımladıkları taktik gelişmeyi sağlayamamalarına bağlamaktadırlar: “Uzun süre değerlendirilmeyi bekleyen muazzam koşullar bizim tarafımızdan değerlendirilmeyince, doğan boşluktan yararlanan Türk devleti kendisini toparlamaya başladı” (Karayılan, 2011: 203).

Bu temelde 1992 Ekim ayında Türk ordusunun KDP ve YNK ile birlikte Güney Kürdistan'daki PKK üs alanlarına saldırısıyla başlayan “Güney Savaşı”, Türk ordusunun yeni konseptinin ilk adımı sayılabilir. 1993 yılından itibaren temelde “arazi hâkimiyeti taktiğine” dayanacak olan devletin saldırı konsepti böylece savaşın mekânını da Güney Kürdistan'ı içerecek tarzda genişletmiştir. 1990'lı yıllara aslında damgasını vuran gelişmelerden biri de bu olmaktadır.⁹

Güney Kürdistan, 1983 sonrası Türkiye-Irak sınırı boyunca gerilla mücadelesinin geri üs alanı olarak işlev görmüş, İran-Irak savaşının sona ermesi ile bu sahada hareket imkânı yer yer kısıtlanmışsa da, 1991'den itibaren yine büyük önem kazanmıştır. Hatta 1990'lar boyunca, özellikle de ikinci yarısından sonra, bu sahanın PKK'nin askeri mücadelesi açısından ayrıca stratejik bir anlam kazandığı söylenebilir. Nitekim 1992, 1995 ve 1997

8 Savaşın bu süreçteki gelişim için bkz. Jongerden ve Akkaya, 2013: 83-107.

9 Mekân perspektifi açısından PKK'nin tarihine bakarsak sürekli genişen ve yayılan bir mücadele alanı söz konusudur. Bu mekânsal yayılım mücadelenin kapsam ve bileşenlerinin de genişlemesi anlamına gelmektedir. Ankara merkezli radikal üniversite öğrencilerinden oluşan küçük bir grup olarak 1973-75 sürecinde doğan hareket, 1976-78 sürecinde gençlik hareketi biçiminde Kürdistan'a yayılmıştır. Bu yayılmanın en dikkat çeken yönü, hareketin ilk olarak Antep-Urfa, Dersim-Elazığ ve Kars-Ağrı olmak üzere üç merkez etrafında gelişmesidir. Bu bölgeler hem Türkiye-Kürdistan coğrafi ayrımı açısından, hem de Türk ve Kürt kimliklerinin ayrışması açısından sınır bölgesi niteliği taşımaktadırlar. 1978 sonrası ise hareket bu açılımı Diyarbakır-Batman ve Mardin hattını içerecek tarzda genişletmiştir. 1980'e kadar olan süreçte PKK'nin belki de en güçsüz olduğu bölge, 1983 yılından itibaren gerilla mücadelesinin başlaması ile temel bölge olacak olan Şırnak-Siirt-Hakkari hattı, yani Botan bölgesidir. 1980'den sonra ise hareketin aktivite alanı Lübnan-Suriye sahasına doğru genişlemiştir. İlk başlarda geri çekilme ve üslenme alanı işlevi gören bu sahalarda, aşamalı olarak kitle örgütlenmesinin gerçekleştirilmesi ile militan kazanma ve kadrolaşma sağlanan faaliyet alanları haline gelmiştir. Lübnan'daki küçük Kürt toplumu ve Kuzey Kürdistan'dan gelen göçmen işçiler arasında yürütülen çalışmalar, 1985 yılından itibaren Rojava olarak adlandırılan Suriye Kürdistan'ında gelişen kitle örgütlenmesi ile niteliksel bir sıçrama göstermiştir. Nitekim 1990'ların sonunda gerilla güçlerinin üç veya dörtte birinin Suriye Kürdistanı'ndan katılımlardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Aynı şekilde 1980 darbesinin ardından Avrupadaki Kürt diasporası da temel örgütlenme alanlarından biri haline gelmiş, 1990'larla birlikte de kitlesellik kazanmıştır.

yılları başta olmak üzere Türk ordusu ile en kapsamlı çatışmalar bu sahada yaşandı. Bu süreçte Türk ordusunun yanı sıra Güney Kürdistan'ın temel askeri-siyasi güçleri KDP ve YNK ile de çatışmalar yaşanması, bu sahanın sadece geri çekilme ve üslenme değil, temel mücadele alanı haline de geldiğini göstermektedir. Güney Kürdistan'dan PKK'ye katılımların da 1995'ten başlayarak ciddi bir biçimde arttığı, sadece 1997 yılı içinde 1500'ü bulduğu belirtilmektedir. İran Kürdistan'ı ise bir geçiş ve geri cephe olma konumunu sürdürmüş olsa da ancak 1999 sonrasında görece daha geniş kesimlerin katılım sağladığı bir süreç yaşanmaya başlandı. Şunu belirtmek gerekir ki, 1990'lar boyunca bu sahaların temel örgütlenme mantık ve biçimi, Kuzey Kürdistan eksenli gerilla mücadelesine geri cephe olma niteliğini aşmadı. 2000'li yıllarla birlikte Kürt hareketinin yeni bir stratejik yönelime girmesiyle bu sahalar kendi içlerinde birer mücadele alanı olarak örgütlenmeye başladı. Pratik olarak bunun sonuçları bugün en açık tarzda Suriye Kürdistanı'nda görülmektedir. Sonuçta 20. yüzyılın son çeyreğinden bugüne gelindiğinde, Ankara merkezli küçük bir öğrenci grubundan Türkiye, Irak, İran ve Suriye denetimindeki Kürdistan parçalarında askeri ve siyasi olarak örgütlenmiş ve aynı zamanda geniş bir coğrafyaya yayılmış diaspora Kürtlerini de kitlesel örgütlülük ve mobilizasyon ağına kavuşturmuş bir harekete ulaşılmıştır.

Tıkanan Taktik ve Yenilenme Arayışları

Ancak bu hareketin 1970'lerin ortasında şekillenen ulusal kurtuluş programı çerçevesinde sürdürülen halk savaşı stratejisi, 1990'ların ortasında ulaşabildiği en üst düzeyde bir tıkanma yaşadı. 1992'den itibaren başlayıp şiddet ve kapsamı giderek büyüyen Türk ordusunun saldırıları karşısında 1994 sonu itibari ile denge düzeyini aşamayan halk savaşı stratejisi bu tarihten sonra kendini tekrar eden bir çizgi izledi. 8-22 Şubat 1995 tarihleri arasında gerçekleştirilen 5.Kongre'ye Abdullah Öcalan tarafından sunulan politik raporda da böylesi bir tekrar sürecinin başlangıcında bulunduğu ifade ediliyordu: "Aslında 4.Kongre'nin amaçlayıp da gerçekleştiremediği parçalı bir iktidar olma amacını, bu kongrenin de amacı olarak açıkça ortaya koyacağız. 5. Kongre, kendini doğru yetki temellerinde partileştirmek, ordulaştırmakla kalmayacak, bir parça halk iktidarına da ulaşacaktır. Kesin amacı budur" (Öcalan, 1995: 45).

1995'den sonra yürütülen askeri mücadele Kuzey Kürdistan'da o zamana kadar kazanılan alanların savunması niteliğinde geçerken, asıl stratejik başarıyı Güney Kürdistan'da iyice derinleşen üslenme ekseninde elde etmeyi amaçladı. 1998 sonuna gelindiğinde Suriye sınırından başlayıp İran sınırına kadar uzunluğu 200 km.'yi aşan ve derinliği yer yer 40-50 km.'yi bulan dağlık alan PKK kontrolü altındaydı. Türkiye-Irak sınırının güney hattının tümünü kapsayan bu alanın yanı sıra Güney Kürdistan'ın içine

kadar uzanan Gare ve Qandil gibi iki önemli dağ silsilesini de elde tutan Kürt hareketi, Türk ordusunun üç büyük operasyonuna (1992 Ekim, 1995 Mart ve 1997 Mayıs-Ekim) rağmen bu alanı korudu.¹⁰ Kimisi 1974 Kıbrıs işgali boyutunda olan bu savaşlardan 1992'dekinde Türk ordusu KDP ve YNK'nin, 1997'de de KDP'nin aktif katılımını sağlamıştı. 1995 Ağustos'unda ise PKK ve KDP arasında birkaç ayı bulan bir çatışma süreci yaşandı. Askeri olarak Türk ordusuna karşı Güney Kürdistan'da bir tür Dien Bien Phu zaferi¹¹ kazanma hedefi söz konusu olsa da bunun siyasal olarak halk savaşı teorisinin aşamalar mantığı içinde nereye oturtulabileceği hususu net değildir. Güney'de kazanılacak bu tür bir başarıyla dengeden saldırı aşamasına geçilmesi, bu çerçevede de şehirlerde ayaklanmalar yolu ile "sömürgeciliğin sökülmesi" gibi bir sonuca yol açması pek mümkün görülmemektedir. Hedeflenen, böylesi bir askeri başarı ile Türk devletini görüşme masasına oturtmak olarak özetlenebilir ki; bu da 1993 ateşkesi ile girişilen siyasal çözüm arama arayışının mantıklı sonucu olarak ele alınmalıdır.

1993 yılında ilan edilen ilk ateşkes aslında o dönem açıkça ifade edilmesede, halk savaşı stratejisinden ayrılmayı simgeliyordu. 1988'de M. Ali Birand'a verilen röportajda dile getirilen "ayrılık zorunlu değil, ateşkes ilan edebiliriz" şeklindeki genel saptamalar ilk kez somut olarak uygulamaya konuyordu. Bu da Halk Savaşı Stratejisi'nin "saldırı aşamasına geçirilerek sömürgeciliğin tasfiyesi" şeklindeki klasik okuması yerine, siyasal sürecin öne çıkarılması anlamına geliyordu. 1993'ten, esas olarak da 1995'teki 5. Kongre'den sonra yürütülen askeri çizginin siyasal hedefi aslında bu kapsamdaydı. Fakat bu, böylesi bir siyasal mücadele perspektifinin sadece askeri savaşın tehdit veya caydırıcılığı ile hayata geçirileceğinin hesaplandığı anlamına da gelmiyor.

Nitekim 1990'ların başında Serhildan'ların gelişmesine paralel olarak Kürt hareketinin mücadele alanları ve araçları da çeşitlenmeye başladı. Bu çeşitlenme, mücadelenin kapsamının genişlemesinin yanı sıra 1970'lerin ortasından itibaren Kürt hareketine şekil veren ulusal kurtuluş mücadelesi paradigmasının yerini alacak yeni bir program hattının köşe taşlarının da

10 PKK'nin Güney Kürdistan'ın içlerine doğru yayılan önemli dağ silsilesi Gare'de üslenmesinin tarihi 1995 yılı başlarına; İran sınırı boyunca uzanan Qandil'deki üslenmesi ise 1997 yılı sonuna dayanmaktadır.

11 13 Mart-7 Mayıs 1954 tarihleri arasında Vietnam Halk Kurtuluş Ordusu birliklerinin Fransız ordusunun merkezi üssü niteliğindeki Dien Bien Phu vadisini kuşatarak kazandığı Vietnam devriminin kaderini belirleyen savaş. Fransa 16 bin askerinin savaş dışı kalmasının ardından Cenevre'de yapılan görüşmelerde Çin'inden çekilmeyi kabul etmiş, Kuzey Vietnam'da da Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır (STMA, 1988b: 1207).

oluşması anlamına geliyordu. Siyasal mücadele perspektifini temel alan bu program hattının ana eksenini Kürt hareketinin mobilize ettiği kitlesel gücün siyasal örgütlenme ve basın-yayın araçları başta olmak üzere çeşitli kanallara kavuşturulmasıydı.

Kuzey Kürdistan, 1990 yılında kurulan HEP ve devamcısı partilerle yasal siyasal alan oluşumunun öncüsü olsa da, Kürt hareketinin örgütlendiği diğer alanlarda da benzer bazı gelişmeler yaşanıyordu. Başta Avrupa'da olmak üzere Kürt diasporasının çeşitli kitle örgütlerine kavuşturulması, yaygın eylemlilikler içine girmesi bunların en başında geleniydi. Yine Suriye Kürdistanı'nda 1985'te başlayan kitle çalışması, geri cephe örgütlülüğü çerçevesinde yürütülse de giderek ortaya ciddi bir siyasi güç çıkardı. Nitekim Kürt hareketinin ilk seçim deneyimi de yaygın kanının aksine Kuzey Kürdistan'da değil, burada yaşanacaktır. Demokratik niteliği oldukça zayıf olsa da Suriye'de düzenlenen 1990 seçimlerine bağımsız adaylar olarak katılan PKK taraftarı 6 kişi Kobani, Afrin ve Halep'ten milletvekili olarak seçildi.¹²

Türkiye'de ise ilk kez 1991 Ekim seçimlerinde SHP ile ittifak yapan HEP listesinden 18 kişi vekil olarak seçilmeyi başardı. 1999'a kadar savaşın gölgesinde ve devlet zorunun hedefi olarak yürütülen yasal parti çalışmaları, çeşitli kitle örgütleri ve basın-yayın organları ile de desteklenerek bir Kürt yasal siyaset alanı oluşumunun önünü açtı. Bu alanın PKK ile ilişkisi gerek yasal sorunlar gerekse alanın özgünlüğü gereğince bileşenlerinin çeşitliliği açısından sürekli tartışma konusu olsa da, genel yönelimi ve bileşimi itibarıyla Kürt hareketinin organik bir parçası olduğu da açıktır. Nitekim HEP ve devamcısı olarak Anayasa Mahkemesi'nce kapatılan tüm partilere yönelik en temel suçlama PKK ile bağlantı içinde olma iddiasıdır.

Diasporada ise birçok yasal kitle örgütünün yanı sıra 1995 yılında Sürgünde Kürdistan Parlamentosu (PKDW), 1999 yılında da Kürdistan Ulusal Meclisi (KNK) gibi oluşumlarla temsil düzeyi yaratılmak istendi. 1990'ların ortasında devreye giren araçların belki de en etkili olanı ilk Kürt uydu televizyonu olan MED-TV oldu.¹³ Kürt hareketinin kitlelere ulaşımının en

12 "Bu milletvekillerinden Osman Silêman, 2007 Kasım ayında PYD üyesi iken Türk ordusunun Güney Kürdistan'a saldırılarını protesto amaçlı gösteri düzenlediği iddiasıyla tutuklanacak, 18 Şubat 2008'de serbest bırakılmasından birkaç gün sonra yaşamını yitirecektir" (Jongerden ve Akkaya, 2013b: 174).

13 İngiliz ITC (Independent Television Commission / Bağımsız Televizyon Komisyonu) kurumundan alınan lisans ile 1994 yılı sonunda kurulan Med-TV, 30 Mart 1995 tarihinde başladığı deneme yayını ile dünyanın ilk Kürt uydu TV'si oldu. Mayıs 1995'den sonra düzenli yayına başlayan kanal, ITC'nin 22 Mart 1999'da lisansını iptal etmesiyle kapandı. Ancak aynı çizgideki TV yayınları bugüne kadar farklı kanallarla sürmektedir.

güçlü aracı haline gelen TV yayıncılığı, bir yandan ulus-devletlerin sınırları ile çizilen mutlak egemenliklerine karşı Kürtlerin -Hassanpour'un ifade-siyle- "göklerde egemenlik kurma başarısı"nı gösterdi (1998: 53). Diğer yandan da Türk devletinin MED-TV ve daha sonraki uydu kanallarını kapatmak amaçlı uluslararası diplomatik ve ekonomik baskılarına karşı yeni bir mücadele zemini oluşturdu.

Sonuç itibariyle, 1990'ların başlarından itibaren devreye giren bütün bu siyasal örgütlenmeler ve basın-yayın organları siyasal mücadele eksenli bir programın köşe taşlarını oluştururken, Kürt hareketinin kitle bağlarını da canlı tutmayı başardı. Bu ise 1995'ten itibaren kendini tekrarlayan askeri mücadele çizgisine büyük bir soluk alma imkânı kazandırdı. Ancak bu süreç itibari ile söz konusu araçların ve genel olarak da siyasal mücadele çizgisinin 1970'lerde ortaya konan ulusal kurtuluş mücadelesi perspektifi dışında olduğunu söylemek mümkün değildir. Askeri mücadelenin Güney Kürdistan'daki gerilla üs alanlarında yoğunlaşması ve ateşkesler süreci, bu perspektifin dışına çıkıldığını gösterse de, bütünlüklü yeni bir yaklaşımın ortaya çıkarılmamış olması bu yeni araçların da eski paradigmanın içinde faaliyet göstermesi sonucunu doğurdu. Bu nedenlerle Kürt hareketinin 1995'ten sonraki askeri ve siyasi çizgisi bir yandan mevcut paradigma içindeki tıkanmanın tekrarı olurken, diğer yandan da yenisinin nüvelerinin ortaya çıkması şeklinde gelişti.

1970'lerin ortasında Ulusal Kurtuluş Hareketi olarak doğan, 1980'li ve 90'lı yıllarda ayaklanma (*insurgency*) hareketi karakteriyle güç kazanan PKK, 1990'ların sonundan itibaren ise transnasyonal bir toplumsal hareket muhtevası kazanmaya başladı. Ancak eyleminin ve kitlesel mobilizasyonunun karakterini veren 1970'lerde ortaya konan Ulusal Kurtuluş Mücadelesi perspektifi idi. Bu anlamda yeni bir stratejik açılımın yapılması PKK lideri Öcalan'ın uluslararası bir plan dâhilinde 15 Şubat 1999'da Kenya'nın başkenti Nairobi'den kaçırılıp Türkiye'ye teslim edilmesi gibi Kürt hareketini ve Kürtleri şok eden, Türk devleti açısından da "gerçek olamayacak kadar iyi" bir olay sonrası yaşanan süreç içinde gerçekleşti. İçeride ve dışarıda PKK'nin sonu olarak yorumlanan bu kaçırılma olayı, bugün Kürt hareketi açısından yeni bir stratejik hattın oluşumun başlangıç dönemi haline gelmiştir. Hâlbuki ilk dönemlerde yapılan en iyimser yorumlar, Kürt hareketini de, liderlerinin yakalanmasından sonra rotasını şaşırın bir örgüt olan Peru'daki Aydınlık Yol'un kaderinin beklediği yönündeydi (Hoffman ve Cragin, 2002). Bütün bu beklentilere karşı, PKK'nin bir tür "ölümcül sıçrayış" (*salto mortale*) gerçekleştirerek -bu makalenin kapsamı dışında kalan- bir dizi dönüşümle kendini yeniden kurduğu, Kürt hareketinin kolektif eylemini de yeni bir ana çerçeveye (*master frame*) kavuşturduğu söylenebilir.

Bugün transnasyonal bir toplumsal hareket olarak PKK'nin, ulusal kurtuluş ve ayaklanma (şiddet) perspektiflerini de yeniden tanımladığı ve bu temelde güçlü bir Kürt kamusalılığı içinde Kürt kimliğine ilişkin talepleri siyasi olarak canlı tutmayı başardığı açıktır:

Bu esasında PKK'nin ilgi ve eylem yelpazesini genişletmesi için imkânlar yaratan ve bu yolla bir Kürt kamusalılığı için daha fazla alan açan yeni ideolojik ve siyasi yaklaşımların değerlendirilmesi vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Çatışma yoluyla devlet gücünün ele geçirilmesinden ziyade toplumun tüm yönleri ile dönüştürülmesinin amaçlanması sayesinde, PKK'nin faaliyetleri bugün daha geniş bir hareket alanına izin vermektedir. Belki de PKK'nin mücadele kapasitesi ve neredeyse mucizevi dönüşü, kuruluş dönemi ilkesinde yazılıdır, *Berxwedan Jiyan ê* (Direnmek Yaşamaktır) (Jongerden ve Akkaya, 2013a: 136).

Sonuç

Türkiye Kürdistanı'nda 1970'lerin ortasında doğan yakın dönemin Kürt hareketi, o tarihten bugüne iki temel programatik hat üzerinde gelişmiştir. Bunlar "Kürdistan sömürgeci" tezi ile buna bağlı olarak geliştirilen "ulusal kurtuluş mücadelesi" perspektifine dayalı ulusal kurtuluşçu yaklaşımdır. 1980'lere kadar çoklu bir örgüt yapısı tarafından temsil edilen bu yaklaşım, PKK'nin tek hegemonik güç haline geldiği 1980'lerde başlayan gerilla mücadelesi dönemiyle Halk Savaşı Stratejisi çerçevesinde hayata geçirilmiştir. 1990'ların başında gelişiminin zirvesine ulaşan bu çizgi, daha sonra kendini tekrar eden bir pratik sonucu tıkanma ile karşı karşıya kalsa da, 2000'lerden itibaren yerini yeni bir programatik hata tahvil etmiştir.

Bu makalede Kürt hareketinin ana çerçevesinin bu gelişimini, diğer aktörlerle etkileşimini dışarıda bırakarak Kürt özneliği üzerinden değerlendirmeye çalıştım. Fakat bu, diğer aktörler, özellikle de bölgesel ve uluslararası dinamikler ile Kürt hareketinin mücadelesi arasında ilişki olmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak bu makalede, bir özne olarak Kürt hareketinin çevresel faktörlerle etkileşime girmeye imkân veren ideolojik yaklaşım ile politik ve askeri mevzilenmeye sahip olmasına vurgu esas alındı. Kürt hareketinin hem bölgesel hem de uluslararası düzlemde etkin bir aktör olması nedeniyle bu ilişkilenenin bundan sonraki süreçte çok daha etkili olması muhtemeldir. Nitekim Suriye Kürdistanı'nda yaşanan gelişmelerin veya Türkiye ile Irak Kürdistanı arasında gelişen ekonomik-siyasi ilişkilerin, Türk devleti ile PKK arasındaki "görüşme süreci"nde ne kadar etkili olduğu gibi hususlar artık neredeyse her güncel politik analizin parçası haline gelmiştir. Burada önemli olan Kürt özneliğinin artık bu tür "dışsal" gelişmelerin pasif bir alıcısı değil, belirleyici aktörü olduğu hususu ve bu

etkileşimleri kolektif eyleminin yeni ana çerçevesi içinde nasıl okuyacağı ve değerlendireceğidir.

Makalenin başında belirttiğim üzere, Kürt hareketinin çok katmanlı/düzyeyli yapısı, bu ana çerçeve üzerinden “ulusal sorun”, “ulusal kurtuluş”, “şiddet” gibi temel bileşenlerini yeni bir okumaya tabi tutmasına imkân sağlamaktadır. Bu ise Kürt hareketinin, dışarıdan bakışla çelişir gibi görünen farklı araç ve mücadele biçimlerini birbirleri ile bağlantılı tarzda ele alıp kullanabilmesine imkân vermektedir. Silahlı mücadele ile parlamenter mekanizmalar da dâhil yasal siyaset alanını bir arada kullanabilmesi bunun en açık örneklerindendir. Bundan sonra da, çok daha farklı araçları, üstelik de çok daha çeşitlenmiş alanlar üzerinde bir arada kullanabilmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Esas olan bunları birbiri ile ilişkilendiren, mobilizasyon ve kolektif eylem içinde anlamlı kılmasını sağlayan bir ana çerçeveye sahip olmasıdır ki; bunun başarılı uygulanması şiddet, siyaset ve devlet başta olmak üzere siyaset teorisinin temel kavramlarına yüklenen anlamları derinleştirmeyi de mümkün kılabilecektir.

Kaynaklar

- Akkaya, A. H. (2013). Kürt Hareketinin Örgütlenme Süreci Olarak 1970'ler. *Toplum ve Bilim*, 127: 88–120.
- Bozarslan, H. (2008). Kürd Milliyetçiliği ve Kürd Hareketi (1898-2000). Bora, T. (Der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* (s. 841-870). İstanbul: İletişim.
- Siirt ve Hakkâri'de köylüye yayla yasağı (1989, 18 Temmuz). *Cumhuriyet*.
- Teröre Mobil Ekipler (1992, 22 Ocak). *Cumhuriyet*.
- Ercan, H. (2010). *Dynamics of Mobilization and Radicalization of the Kurdish Movement in the 1970s in Turkey*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi. İstanbul.
- Ercan, H. (2013). Sömürgecilik Tezi'nden Sömürgecilik Söylemine: Türkiye'de Kürt Hareketi ve Kolektif Eylem Çerçevesinin Dönüşümü. *Dipnot Dergisi*.
- Gunes, C. (2012). *The Kurdish National Movement in Turkey: from Protest to Resistance*. Oxon: Routledge.
- Hassanpour, A. (1998). Satellite footprints as national borders: Med-TV and the extraterritoriality of state sovereignty. *Journal of Muslim Minority Affairs* (18)1 : 53-72.
- Hoffman, B. and Cragin, K. (2002) Four Lessons from Five Countries. *Rand Review*. Available online at < <http://www.rand.org/pubs/periodicals/rand-review/issues/rr-08-02/fourlessons.html> > (Erişim: 5 Eylül 2013).
- Jongerden, J. ve Akkaya, A.H. (2013a). *PKK Üzerine Yazılar*. İstanbul: Vate.
- Jongerden, J. ve Akkaya, A.H. (2013b). "Democratic Confederalism as a Kurdish Spring: the PKK and the quest for radical democracy". In: *The Kurdish Spring: Geopolitical Changes and the Kurds*, Ed. Ahmet, M. and Prof. Michael Gunter. Costa Mesa : Mazda Publishers. s.163-185.
- Karayılan, M. (2011). *Bir Savaşın Anatomisi: Kürdistan'da Askeri Çizgi*. Mezopotamya Yayınları. (Baskı yeri belirtilmemiş).
- Maraslı, R. (2010). Rızgarı'nın Sosyalist Hareket ve Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesindeki Yeri Üzerine Bir Deneme - 1. *Mesafe* , s. 68-93. Online <http://gelawej.net/pdf/Rizgarinin-Sosyalist-Hareket-ve-Kurdistan-Ulusal-Demokratik-Mucadelesindeki-Yeri-1--Recep-Marasli.pdf> (Erişim: 14 Mart 2013).
- Yol Kavşağı (1988, 16 Haziran). *Milliyet*.
- Silopi'de olay (1989, 20 Eylül). *Milliyet*.
- Öcalan, A. (1995). *PKK 5.Kongresi'ne Sunulan Politik Rapor*, Weşanen Serxwebûn:73.
- Öcalan, A. (2012). *Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü: Kültürel soykırım kışkırtıcılığında Kürtleri savunmak (Demokratik Uyarlık Manifestosu 5. Kitap)*. Mezopotamya Yayınları: Neuss.
- PKK, (1982). *Politik Rapor- Konferans Belgeleri- 1*. Weşanen Serxwebûn:1/ Konferans Belgeleri:1. Birinci Baskı: Şubat-1982
- PKK, 1983. *Kürdistan'da Zorun Rolü: Ulusal Kurtuluş Savaşı- Ulusal Kurtuluş Siyaseti*. Weşanen Serxwebûn:8. Birinci Baskı: Ocak 1983.

- PKK, (1984). *Partiya Karkerên Kurdistan (PKK) Kuruluş Bildirisi* (3 b.). Köln: Serxwebûn.
- PKK, (1985). *PKK Genel Sekreterliği 1985 Talimatları*. (Baskı Tarihi ve yeri yok).
- PKK, (1990). *PKK Genel Sekreterliği 1990 Talimatları*. (Baskı Tarihi ve yeri yok).
- Serxwebûn, (1987). “Askerlik Yasasının Uygulanmasından Çıkarılması Gereken Bazı Dersler”, s.70:20-23.
- Serxwebûn, (1989a). “89 Atılımının İlk Ölümsüz Kahramanı Binevş Agal(Berivan) Yoldaş Kalbimizde Sürekli Yaşayacaktır”, s.87: 6-7.
- Serxwebûn, (1989b). “Kürdistan’da “intifada”nın ayak sesleri ve Halk Komitelerinin örgütlenmesi”, s.69:1, 3-5.
- Serxwebûn, (1992). “Ayaklanma Taktiği Üzerine Tezler ve Görevlerimiz”, s.122:14-19.
- Serxwebûn, (2008). *30. Yılda PKK: Ateşten Bir Tarih. (Abdullah Öcalan, Duran Kalkan, Murat Karayılan, Mustafa Karasu, Ali Haydar Kaytan ve Cemil Bayık’ın kaleminden)*. Özel Sayı:33.
- STMA. 1988a. *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Ertuğrul Kürkçü (ed)., c.7. İstanbul: İletişim Yayınları.
- STMA. 1988b. *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Ertuğrul Kürkçü (ed)., c.4. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeğen, M. (2006). *Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler*. İstanbul: İletişim Yay.
- Yeğen, M. (2007). Turkish Nationalism and the Kurdish question. *Ethnic and Racial Studies*, 30:1:119 – 151.